

УДК 657

Тлущкевич Наталія

к.е.н., доцент

Шолуха Оксана

магістр

Луцький національний технічний університет

м. Луцьк

ОБЛІКОВИЙ ВЕКТОР ТЕОРІЇ АГЕНТСЬКИХ ВІДНОСИН

Анотація

У статті розглянуто питання еволюції теорії агентських відносин, значення облікової інформації в процесі вирішення проблем агентських відносин.

***Ключові слова:** агент, агентські відносини, опортунізм, принципал, теорія агентських відносин.*

Теорія агентських відносин (агентська теорія, теорія контрактів) – це ще одна можливість неінституціонального аналізу, яка використовується для багатьох типів контрактних відносин, існуючих серед менеджменту, власників, кредиторів та інших сторін ринкового середовища.

Появі агентської теорії передують ряд праць. Передусім, це дві основні роботи, які описують адміністративну поведінку. Перша, виконана на основі лекцій Ч.Барнарда [1] і вперше видана в 1938 році, характеризувала ідеальних управлінців як раціональних людей. Друга - праця Г.Саймона [2, с. 105] 1959 року, в якій модель поведінки керівника як раціональної людини замінена людиною, яка володіє «обмеженою раціональністю». В агентській теорії поведінка менеджерів починає розглядатися з врахуванням їх власних інтересів.

Другий аспект – питання відокремлення власності від контролю, був розглянутий в працях ряду авторів, таких як, А.Сміт, Т.Веблен і інших, в тому числі і праці А. Берлі і Г.Мінза «Сучасна корпорація і приватна власність», яка вийшла в 1932 році і завдала суттєвого впливу на дослідження в області бухгалтерського обліку та регулювання звітності, ставши основною для розвитку агентських моделей в обліку. Поєднуючи юридичні та економічні питання, автори висунули провокаційну тезу, що відокремлення функції власності (володіння), яка включає понесення ризику, і функції контролю, притаманної менеджменту, створюють умови, в яких професійні менеджери можуть робити дії, направлені на нанесення шкоди керівнику і досягнення своїх особистих цілей. На їхню думку однією з умов вирішення такої проблеми, є наполеглива потреба в нових і надійних каналах зв'язку з метою захисту інтересів акціонерів, надавши їм можливість оцінювати діяльність керівників як розпорядників ресурсів корпорації [2, с. 105]. Одним із таких каналів і став обліковий процес, в частині як фінансового, так і управлінського обліку.

У сучасній економічній літературі теорія агентських відносин — розділ економічної теорії трансакційних витрат. Вона є теоретичною основою для аналізу організаційних форм з точки зору агентських відносин (відносин управління поведінкою виконавця).

Агентські відносини (відносини управління поведінкою виконавця) — це контракт, у межах якого один або більше суб'єктів (поручителів, принципалів) привертають (наймають) іншого суб'єкта (виконавця, агента) з метою виконання дій (надання послуг) від їх імені, що припускає делегування виконавцю деяких прав ухвалення рішень. З економічної точки зору, принципал — суб'єкт, який встановлює норми, обмеження та правила діяльності. Агент — суб'єкт, який унаслідок специфічного власного економічного становища має здійснювати господарську діяльність в межах правил, установлених принципалом. Агент перебуває у відносинах субординації з принципалом, дотримується встановлених норм і правил. У разі відхилення від них до агента застосовують певні санкції [3]. Принципали покладають завдання на агентів, оскільки не мають ні часу, ні можливості, а іноді і бажання, здійснювати це самостійно. Очікується, що агент, виступаючи від імені принципала, буде діяти в його найкращих інтересах.

В той же час, згідно з положенням теорії агентських відносин, принципал і агент, по перше, прагнуть до максимізації власної вигоди, а по-друге, їх інтереси не завжди співпадають. Таким чином, неминуче виникає «агентська проблема (проблема агентських відносин)», яка заключається в тому, що агент може діяти не в інтересах принципала, а за його рахунок прагне до збільшення свого власного добробуту або, демонструвати опортуністичну поведінку. Така поведінка агента можлива за умови володіння ним унікальною інформацією, що сприяє його становленню як монополіста. Розуміння своєї інформаційної переваги часто спонукає агента корегувати принципи, дані принципалом, у напрямі збільшення власної вигоди [3].

Опортунізм (просування, задоволення власних інтересів що досягаються шляхом обману) в теорії агентських відносин існує там, де агенти мають можливість спотворювати інформацію і використання ресурсів для особистого користування [2, с. 107].

Взагалі, опортуністична поведінка є важливою передумовою, на якій ґрунтується інституціональна теорія. За О. Вільямсоном, індивіди завжди намагаються максимізувати корисність і можуть поводитися опортуністично, приміром, зловживати своїм монопольним становищем щодо якості вироблених благ та їх асортименту, що дає їм змогу отримувати надприбуток [3]. Поряд із цим виникають трансакційні витрати, що супроводжують взаємодію економічних агентів.

Тому очевидно, що потрібні додаткові заходи і механізми для вирішення виникаючих проблем в особливих умовах, у окремого суб'єкта господарювання. Дослідження корпоративного управління в сфері бухгалтерського обліку зводиться до вивчення ролі облікової інформації, як джерела достовірних даних і показників, які підтверджують обґрунтованість діючих контрактних відносин. Таким чином, теорія агентських відносин дозволяє більш точно визначити конфлікти інтересів, проблеми заохочення і механізми контролю.

Отже, теорія агентських відносин розглядає два типи проблем: проблема агентських відносин та проблема розподілу ризику. Перша виникає коли інтереси принципала і агента не співпадають, друга – коли не співпадає ризик принципала і агента. Разом з тим, проблема агентських відносин ускладнюється

в умовах інформаційної асиметрії, тобто коли одна із сторін має інформаційну перевагу над іншою, що є характерним для більшості ділових відносин. Як правило, більш проінформованою стороною є агент, який напряду залучений в повсякденну діяльність суб'єкта господарювання.

Для вирішення проблем агентських відносин агентська теорія з метою максимізації добробуту принципала, спрямована на структурування конфлікту між принципалом і агентом. При цьому внутрішня структура суб'єкта господарювання є сукупністю реальних контрактів (правових) і нереальних, пов'язаних з різними видами агентських витрат, які є частиною трансакційних та інформаційних витрат і мають відображення лише в управлінському обліку. В бухгалтерському обліку дії принципала і агента зводяться до відносин керівника та виконавця.

Взагалі агентські витрати складаються з:

1. Витрат на моніторинг зі сторони принципала – прямі витрати, які відносяться до моніторингу поведінки агента (методи обліку витрат, система бюджетування, інші методи управління);

2. Обмежувальних витрат зі сторони агента – стосуються витрат, котрі принципал здійснює щодо агента, з метою гарантування того, що дії агента по витрачання ресурсів не принесуть шкоди принципалу;

3. Витрат розбіжностей (альтернативних витрат) або втрат – зміна курсу іноземної валюти, еквівалент іноземної валюти, які призвели до отримання негативних результатів для принципала, що виникає в результаті невідповідності дій агента тим діям, які збільшують добробут принципала (втрачені можливості) [2].

Отже, теорія агентських витрат базується в основному на бухгалтерських даних, зокрема інформації управлінського обліку. Так наприклад, для визначення витрат на моніторинг поведінки виконавця (менеджера) застосовується облікова практика, зокрема фінансова й управлінська звітність та елементи і методи бюджетування. Агенти, з одного боку, наділені повноваженнями, делегованими їм принципалами, і отримують більші можливості для своєї діяльності, а з іншого боку, вони обмежуються правилами ведення бухгалтерського обліку. Обмеження проявляються на різних етапах облікового процесу, який повинен бути організований таким чином, щоб надавати інформацію для оцінки ризику, правильності вибору стратегії і контролю над поведінкою менеджерів. Іншими словами, облікова практика направлена на зменшення агентських витрат, при цьому їх величина практично не піддається точному виміру.

В Україні агентські відносини є досить проблемними, що пов'язано кадровим та інформаційним забезпеченням суб'єктів господарювання, веденням так званої «чорної бухгалтерії» та невідповідності інтересів власників і працівників. Тому, для покращення ситуації у взаємовідносинах між керівниками та виконавцями слід першочергово переглянути особисті погляди учасників господарських процесів на результати діяльності.

Список використаних джерел

1. Barnard C.I. The functions of the executive [Текст] / C.I. Barnard //

Cambridge, MA: Harvard University Press. 2005.

2. Воронова, Е.А. Неинституциональный анализ учетного процесса [Текст] : монография / Е.Ю. Воронова. Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД России, каф. учета, статистики и аудита. – М.: «МГИМО-Университет», 2010. – 230с.

3. Інституціонально-інформаційна економіка [Текст] : підручник / А.А. Чухно, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко ; за ред. А.А.Чухно, 2010. — 543 с.

4. Ковтун С. Бюджетирование на современном предприятии или как эффективно управлять финансами. – Х., 2005. – 340 с.

УДК 657.1

Юхименко-Назарук Ірина

к.е.н., декан факультету

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне

ПРИЧИНИ НЕОБХІДНОСТІ ПОБУДОВИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Анотація

У статті розглянуто причини необхідності побудови інституційної теорії бухгалтерського обліку в сучасних умовах розвитку ринкової економіки в Україні.

Ключові слова: інституціоналізм, інституційна теорія обліку.

Обліковий інституціоналізм – це напрям сучасної теорії бухгалтерського обліку, який в пострадянських країнах з'явився на початку ХХІ-го століття, що передбачає застосування інституційної теорії та її методологічного інструментарію при вирішенні облікових проблем та аналізі змін національної системи бухгалтерського обліку. В Україні розвиток даного напрямку досліджень відбувається завдяки працям В.М. Жука, С.Ф. Легенчука, В.М. Метелиці, І.Б. Садовської, Н.В. Семенишеної, О.М. Петрука, та інших.

Сучасними вченими виділяються різноманітні причини необхідності застосування інституційної теорії в бухгалтерських наукових дослідженнях та відносно різних його структурних елементів:

1. Відносно складових національної системи бухгалтерського обліку (системи ведення бухгалтерського обліку, системи регулювання бухгалтерського обліку);

2. Відносно різних видів обліку (фінансовий облік, податковий облік, управлінський облік);

3. Відносно методики бухгалтерського обліку окремих об'єктів (основних засобів, виробничих запасів, податкових розрахунків тощо).

В той же час, можна виділити наступні групи причин, які зумовлюють